

CUPRINS

<i>Cuvânt înainte</i>	5
I. Cunoaștere socială versus legitimarea științelor socio-umane ...	7
1. Finalitatea cognitivă a științelor sociale	7
2. Istorie, filosofie, sociologie – convergențe și distincții	9
3. Originile și evoluția istoriei sociale	15
3.1. <i>De la începuturi până la Școala „Analelor”</i>	15
3.2. <i>Prima școală de istorie socială; consolidarea „statutului” științific al disciplinei</i>	19
3.3. <i>Preocupări și concretizări românești în spațiul istoriei sociale</i>	24
II. Sursele istoriei sociale, obiective științifice, metode și tehnici de cercetare	35
1. Surse	35
2. Obiective științifice	39
3. Metode și tehnici de cercetare	45
III. Extinderea spațiului de manifestare a istoriei sociale. Proliferarea investigațiilor asupra surselor orale	52
1. Ce este istoria orală; relevanța ei științifică; scurt istoric al evoluției sale	52
2. Recuperarea mărturiilor orale	58
2.1. <i>Mărturiile orale – câteva aspecte teoretice și conceptuale</i>	60
2.2. <i>Investigarea surselor orale</i>	62
IV. Perspectiva realizării sintezelor sociale. O abordare pragmatică a studiilor de istorie socială	71
1. Calea de mijloc sau alegerea extremelor; parcelare sau sinteze sociale	71
2. Timpul și spațiul social ca dimensiuni ale realității sociale ...	80

2.1. <i>Clasificări lineare, cronologic-cauzale sau un alt orizont interpretativ al evoluției societății</i>	83
3. Limbajul social	87
V. Destinul european al lumii românești	95
1. Teritoriul – un dat natural sau un act al voinței colective	95
2. Jocul factorilor și condițiilor istorice. Avans, stagnare și regres în spațiul sud-est european	98
3. Resursele naturale – binecuvântare și povară pentru români	102
4. Geografia variabilă a spațiului românesc. Evoluția volumului și structurii populației	107
VI. Natură, om, comunitate românească	127
1. Apariția ființei umane. Imaginea omului primitiv	127
2. Condițiile mediului natural; particularitățile teritoriului românesc; adaptarea la mediu	130
3. Individualizare etnică: premise, faze evolutive, trăsături ...	133
4. Prototipul antropologic și modern al autohtonilor	143
VII. Începuturile și evoluția vieții sociale	148
1. Constrângeri, restricții și factori favorizanți ai relațiilor interumane	148
2. Forme incipiente de coagulare socială. Multiplicarea și dezvoltarea lor	150
3. Geneza și evoluția diferențierilor sociale	156
VIII. Consolidarea sistemului clientelar și a dezvoltării dependente. Tendințe timpurii de periferizare a comunităților sud-est europene	167
1. Migratori și autohtoni. Definierea unui nou tip de evoluție socială	167
1.1. <i>Natura și esența raporturilor cu migratorii. Sistemul tributual și efectele lui în plan social</i>	170
1.2. <i>Obștea țărănească – expresie socială a comunităților agrare și reactiv antidominator</i>	174
2. Succesiunea tipurilor dominatorii. „Modelul” dezvoltării dependente	179
IX. Comunități rurale și urbane. Accentuarea caracterului agrar al societății românești	193
1. Geneza, tipologia și evoluția satului românesc	193

2.	Apariția orașelor. Ipoteze, căi și modalități de constituire. „Orașul românesc” ca produs autohton	206
3.	Influența factorilor endogeni și exogeni asupra comunităților teritoriale	217
X.	Structuri și raporturi sociale (I). Evoluția lentă spre modernism	224
1.	Dominanta agrară a structurilor sociale ca rezultat al eternizării „problemei țărănești”	225
2.	Esența raporturilor agrare. Distincții „locale”	234
XI.	Structuri și raporturi sociale (II). Accelerarea ritmurilor dezvoltării moderne	244
1.	Consecințe ale trendului modernizator: burghezie, muncitorime, clase de mijloc	244
2.	Dominanta burgheză a structurii sociale și de clasă	260
XII.	Societate-națiune	273
1.	Unele concepții și teorii privind societatea și națiunea	273
2.	Societatea ca sistem social. Geneza și evoluția societății și a națiunii	278
3.	Problema națională – problemă socială primordială. Perspective și împliniri ale idealului național. Statul național-unitar	282
	Bibliografie generală	287

CONCEPTE-CHEIE

I

Achiziție metodologică; autonomizare; instituționalizare; interdisciplinaritate; tratare evenimentială.

II

Biografie socială; catastif domnesc (sau catastih, în vechea limbă românească); literatură hagiografică; urbariu (sau carte funciară).

III

Axa alimentară; axa cronologică; fidelitatea informației orale; mărturia orală; sistem de datare; sistem simbolic.

IV

Clasificare cronologic-cauzală; clasificare lineară; producție științifică; sinteze sociale; spațiu social.

V

Comportament demografic; vecinătate.

VI

Etnogeneză; proces de asimilare etnică; simbioză etnică.

VII

Agregare socială; asociere spontană; fratrie; gintă; grup elementar; trib.

VIII

Dezvoltare dependentă; mimetism politic; sistem clientelar (sau relații clientelare); periferializare (marginalizare).

IX

Devălmășie; habitat; relații genealogice.

XI

Alodiu; capitație; clacă; clase mijlocii; delniță (sau jirebie); lumpenproletariat.

XII

Societate de piață; societate de status.

© Editura Fundației *România de Mâine*, 2007

Editură acreditată de *Ministerul Educației și Cercetării*
prin *Consiliul Național al Cercetării Științifice*
din *Învățământul Superior*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
TĂNĂȘESCU, FLORIAN

Istorie socială, ediția a V-a / Florian Tănăsescu –
București: Editura Fundației *România de Mâine*, 2007.
Bibliogr.

ISBN 978-973-725-942-4

316(498)(075.8)

Reproducerea integrală sau fragmentară, prin orice formă
și prin orice mijloace tehnice, este strict interzisă
și se pedepsește conform legii.

*Răspunderea pentru conținutul și originalitatea textului
revine exclusiv autorului/autorilor.*

REZUMAT

Istoria socială captează atenția și fertilizează imaginația tineretului, oferindu-i, nu în puține situații, adevărate delicii intelectuale. Este acea parte a istoriei care renaște lumi trecute, cu elemente spectaculare, surprinzătoare sau fascinante, ce se regăsesc în așa-zise povestiri, care surprind o diversitate de aspecte ale vieții oamenilor din îndepărtate timpuri sau din vremuri mai recente.

Cine nu este captivat de scrieri care fac incursiuni în vechile civilizații precolumbiene ale indienilor „americani” sau în istoria mai recentă a aborigenilor din Australia? Și este firesc, credem, ca viața cotidiană din Roma regilor etrusci sau existența dacilor din epoca lui Burebista să fie subiecte la fel de atractive.

„Povestirile” sunt de fapt realizări publicistice foarte importante, care nu presupun doar o doză de talent, cum se poate aprecia la prima vedere, ci un rafinament științific ce se obține printr-o tenace muncă, printr-un travaliu asiduu și permanent, printr-o maximă deschidere spre cunoaștere. Toate la un loc înseamnă, în esență, știință, or știința se construiește prin învățare, apoi prin cercetare, prin studiu intens.

Acest curs este conceput într-o asemenea viziune. Are menirea să deschidă orizontul intelectual al studenților, prin noi și importante cunoștințe, și să consolideze pe cele dobândite. Se vrea să fie deopotrivă și un mijloc de acomodare cu cercetarea istoriei sociale, cu acel domeniu dificil de activitate care furnizează mereu date noi și relevante celor aflați la catedră.

Structura cursului este corelativă orelor afectate unui semestru; selecția temelor s-a impus de la sine, dar s-a realizat în baza unor criterii bine determinate.

Fiecare temă este însoțită de o sinteză, care răspunde punctual la problemele prezentate. Sinteza are menirea de a facilita perceperea și însușirea temei respective. De asemenea, la finalul temelor se găsesc o listă cu termeni-cheie și extinderi, o bibliografie minimală și sursele citate în textul temei. O listă de întrebări referitoare la cele mai importante aspecte pe care le conține tema este plasată după bibliografia minimală și are menirea de a fixa cât mai bine și mai corect noțiunile fundamentale ale părții respective din curs.

În finalul său, cursul conține o bibliografie generală extinsă.

Data fiind situația particulară a cursului, în sensul că, la această disciplină, este tipărit pentru prima oară, orice sugestie constructivă și motivată va fi luată în considerație în realizarea unei eventuale noi ediții, completate și revizuite.

Teste de autoevaluare

I.

- Care este semnificația inițierii și extinderii cunoașterii sociale pentru științele socio-umane?
- În ce constau convergențele dintre istorie și sociologie? Dar distincțiile dintre acestea?
- Care este imaginea ce vă rămâne după compararea asemănarilor și distincțiilor dintre sociologie și istorie?
- Care sunt principalele repere ale evoluției istoriei sociale în plan universal?
- Ce semnificație are Școala „Analelor” pentru destinul științific al istoriei sociale?
- Prin ce se remarcă I. Ghica, N. Bălcescu, N. Blaramberg și A.D. Xenopol? Cum se poate aprecia, în general, contribuția lor la promovarea unui punct de vedere românesc în istoria socială?
- Cum evoluează istoria socială în sistemul totalitar comunist?

II.

- Care sunt principalele surse ale istoriei sociale?
- Ce se înțelege prin limbaj social?
- Prin ce se definește rolul științific al istoriei sociale?
- Care sunt principalele direcții de cercetare ale istoriei sociale?
- În ce constă importanța atitudinii științifice în fixarea obiectivelor, metodelor și tehnicilor de cercetare?
- Care sunt metodele și tehnicile de cercetare utilizate de istoria socială? Cum și în ce condiții pot fi aplicate unele dintre acestea?
- Cum argumentați că istoria socială este o disciplină a sintezelor sociale?

III.

- Ce este istoria orală și care este funcția ei științifică?
- De ce este necesară recuperarea cât mai rapidă a mărturiilor orale?
- Care sunt principalele direcții de cercetare a mărturiilor orale?
- Cum ați proceda în condițiile în care ar trebui să studiați mărturiile orale?

- Ce modalitate de investigare a mărturiilor orale considerați că este potrivită contextului actual din societatea românească?
- În ce mod verificați autenticitatea informațiilor date de un subiect în urma interviului său sau a completării unui chestionar?

IV.

- Care sunt motivele ce au generat decalajul între orientările actuale ale istoriei sociale din Occident și cele ale istoriei sociale din România?
- De ce este necesară o abordare pragmatică a studiilor actuale și de perspectivă întreprinse de istoria socială românească?
- Imaginați-vă o temă de istorie socială. Cum ați proceda pentru investigarea ei?
- Ce semnificație are timpul și spațiul social pentru istoria socială?
- Ce se înțelege prin limbaj social și care sunt deschiderile ce le oferă istoriei sociale în condițiile cercetării acestuia?

V.

- Ce înțeles atribuiți noțiunilor de „spațiu social” și „teritoriu”?
- Care sunt factorii istorici esențiali care influențează evoluția societăților?
- Cum definește Anton Galopentia relația cu „vecinii”?
- Care sunt principalele coordonate ale evoluției „spațiului social” și a „teritoriului național” în perspectivă românească?
- Pe ce direcție esențială s-a înscris evoluția demografică a societății românești?

VI.

- Când și în ce condiții se declanșează procesul de antropogeneză în spațiul românesc?
- Care sunt particularitățile esențiale ale teritoriului românesc?
- Ce presupune procesul de adaptare a omului la condițiile mediului înconjurător?
- Când putem considera că se declanșează procesul de etnogeneză a poporului român?

- Care sunt etapele esențiale ale procesului de etnogeneză a românilor?
- Prin ce trăsături se particularizează românii?

VII.

- Care sunt factorii ce influențează apariția și evoluția vieții sociale?
- Ce este grupul elementar și care sunt principalele lui trăsături?
- Care este conținutul „vieții cotidiene” a „primitivilor”?
- În ce viziune analizează E. Durkheim și P. Andrei hoarda și clanul?
- Ce se înțelege prin totem? Care este semnificația lui pentru „societățile” primitive?
- Cum „clasifică” Tr. Herseni și M. Ralea formele de organizare socială ale „lumii vechi”?
- Care sunt principalii factori ce conduc la apariția și la adâncirea diferențierilor sociale?
- Cum ne apare structura socială a geto-dacilor și cum evoluează aceasta în perioada dominației romane?

VIII.

- În ce constau raporturile dintre populația daco-romană (și apoi română) cu „migratorii”?
- Care sunt principalele caracteristici ale evoluției comunităților teritoriale în relație cu populațiile migratoare?
- Cum argumentați posibila existență a „orânduiri tributare”?
- De ce se consideră că „obștea sătească” este o formă de organizare socială tradițională și rezistentă?
- Ce înțelegeți prin marginalizarea societății românești ca efect al dominației străine?
- Care sunt principalele consecințe ale exercitării dominației imperiale asupra societății românești?

IX.

- Când și în ce condiții apar primele așezări umane?
- Prin ce se atestă tendințele de trecere la faza urbană a unor așezări autohtone?
- Care sunt primele orașe de pe teritoriul tradițional românesc?

- După modul de distribuire a gospodăriilor țărănești în teritoriu câte tipuri de sate sunt cunoscute?
- Care sunt principalele trăsături și funcții ale localităților rurale?
- Prin ce se identifică o localitate urbană?
- Care sunt căile și modalitățile de formare a așezărilor urbane?
- Ce părere aveți în legătură cu ipoteza continuității vieții urbane în timpul marilor migrații?
- În ce contexte și în ce condiții se produc diferențieri între procesele de urbanizare din Răsăritul Europei și cele din Occident?

X.

XI.

- Ce se înțelege prin dominanta agrară a structurii sociale?
- Care sunt categoriile de țărani dependenți?
- Cum evoluează raportul dintre țăranimea liberă și cea dependentă?
- Care este esența raporturilor agrare în evoluția lor istorică?
- Care sunt factorii și condițiile istorice ce au conferit societății românești caracter preponderent agrar?
- Cum explicați procesul genezei și evoluției burgheziei?

XII.

- Care dintre definițiile date societății este mai aproape de înțelegerea dumneavoastră? Motivați opțiunea.
- Ce înțelege profesorul D. Gusti prin națiune?
- Când și în ce context se poate aprecia că începe geneza societății românești? Dar a națiunii?
- Ce rol are trecerea societății românești pe aliniamente moderne pentru accelerarea procesului de înfăptuire a unității național-statale?
- De ce „problema națională” este considerată drept principala problemă socială?
- Care sunt, după părerea dumneavoastră, principalele etape în demersul comunității românești spre împlinirea idealului unității național-statale?
- Ce semnificație are în plan social constituirea statului național-unitar român?